

A Közép-Európa Atlasz

A korral haladó közigazgatás, politikai vezetés és gazdasági szervezés megkívánja, hogy az államok területéről gyors áttekintést nyújtó térképpel rendelkezünk. E térképeknek nemcsak a földrajzi viszonyokról kell tájékoztatást nyújtaniuk, hanem – mint ahogy arra a legrégibb térképek is törekednek – a földfelszínen folyó emberi életéről is: a népességről, annak foglalkozásáról, gazdasági viszonyairól, műveltségi állapotáról, más területek népeivel való kapcsolatairól.

Ilyen térképek gyűjteményeiből születnek azok az atlaszok, amelyekre az állami élet vezetőinek és a különböző gazdasági szerveknek egyaránt nagy szükségük van, de talán még nagyobb szüksége van az oktatásnak.

A jól szervezett és rendezett gazdaságú államok jó részében már elkészültek ezek az atlaszok. Napjainkig több mint félszáz ország jelentette meg a nemzeti atlaszát, és csaknem harminc publikált egy-egy régióról, körzetről is atlaszt. (A különböző körzetekről közzétett atlaszok száma megközelíti a háromszázat.) A térképezendő viszonyok, a hol?, honnan?, hogyan?, mennyit?, mit? kérdések területre vonatkozó megválaszolása tekintetében ezek az atlaszok nagyjából megegyeznek egymással, és az ábrázolási módszerek dolgában is összhang alakult ki.

Bár a jól szerkesztett és helyes kidolgozású atlaszok száma ma már elég nagy, mégis messze vagyunk attól, hogy akár csak a fejlettebb európai és észak-amerikai kontinensre átfogó, egységes képet tudnánk adni. Érdekes viszont, hogy Európa derekáról, erről a földrajzi viszonyában, néprajzi képében, gazdasági és társadalmi szerkezetében oly sokszínű területről, amelyen az utóbbi évtizedek szinte állandósult politikai válságai és a gyakori határváltozások mind az adatfelvevő, mind az adatokat feldolgozó munkát nagyon hátráltatták, két kiváló mű is készült: az első az Államtudományi Intézet „Közép-Európa atlasz”-a 1945-ben, majd az osztrák Ost- und Südosteuropa Institut „Atlas der Donauländer” munkája 1989-ben.

Mindkét atlasz célja Európa görzsének: a Kárpát-medencének és a körülötte elterülő vidékeknek földrajzi, népességi, gazdasági viszonyait ábrázolni, és a terület történeti fejlődéséről, közigazgatási és politikai beosztásáról képet adni.

A Közép-Európa Atlasz digitális faksimile változatát 1993-ban az ELTE Térképtudományi Tanszéke készítette el; a kiadás a Püski Kiadó és a Szent István Társulat gondozásában jelent meg.

Az előzmények

Az atlasz előzményeiről a legegyszerűbb idézni Rónai András visszaemlékezéseiből: „1941. április 1-én reggel 7 órára Teleki magához kéretett. Azt indítványozta, menjünk ki a Bástya sétányra, ott nyugodtan beszélgethetünk. A tavaszi hűvös-ködös reggelen a sétány üres volt. Kitűnő hely volt bizalmas beszélgetésre hozzám fordult.

Tartalmi hűséggel idézem:

Valószínűleg nem fogunk kimaradni tudni a háborúból. Ha a németek lerohanják Jugoszláviát, az oroszok valószínűleg be fognak avatkozni: a háború hamarosan világméretet ölt, és akkor lehet, hogy a németek vesztesre állnak. De bármiképp alakul a helyzet, már most elő kell készülni a következő béketárgyalásra

Itthon nem szabad hibát elkövetnünk nemzetiségeinkkel, szomszédainkkal szemben. A felkészülésben döntő, hogy ne csak a magunk dolgairól tájékozódjunk és tájékoztassunk, ne is csak a Kárpát-medence határai között gondolkodjunk, hanem egész Kelet-Közép-Európa teréről

Azt kell elérni, hogy ennek a területnek minden dolgát, adatát mi ismerjük a legjobban teljes áttekintést kell adni tudnunk az egész útközterületről, amelyben élünk, úgy, ahogy azt a munkát az Államtudományi Intézetben már másfél évtizede csináljuk. Nem állhattam meg, hogy fel ne tegyem a kérdést, miért az én személyemről beszél. Eddig is ő irányított, mi végrehajtottuk, amit kívánt. Idézem: elég ideje csinálod, hogy most már magad vedd kézbe az irányítást.

Kicsit zavartan kísértük vissza a Sándor-palotába, ott a bejáratnál elbúcsúzott Két nap múlva tudtuk meg, hogy végrendeletének minket illető részét hallottuk.”

Az Atlasz

A részletesen vizsgált és községnyi pontossággal térképezett, kb. 1,5 millió km² terület, amelyen az 1930-as évek táján 125 millió ember élt, magában foglalta észak-nyugaton Szászországot, északkeleten Kijevig Ukrajnát; Lengyelországot Breszt-Litovszkig és Lódzig; Ausztriában Tirolig nyúlt, Olaszországban az Abruzzókig és délen Foggia tájáig. A Balkán-félszigeten Albániáig, Szerbiában Szkopjéig, a görög, török határig és Drinápolyig. Magába foglaltak egész Romániát és Bulgáriát, az egész Kárpát-medencét Magyarországgal, Csehszlovákiával.

Ezen a területen a két világháború között 12 országban 16 hivatalos nyelvet használtak, ennyi nyelven jelentek meg a hivatalos kiadványok, de legalább még egyszer ennyi nyelvet beszéltek jelentős népcsoportok, saját újságokkal, irodalommal. A kiadványok, térképek, statisztikák ötféle – gót, latin, cirill, török, héber – írással készültek.

A magyar és angol nyelven készült eredeti Atlasz 171 színes térképet (a magyar kiadás 134-et) és szöveget tartalmazott 367 oldalon; teljes földtani, földrajzi, népességi, nemzetiségi, valási, mezőgazdasági, bányászati, kereskedelmi és közlekedési tájékoztatást adott a vizsgált területről. Az atlasz a térképekhez rövid magyarázatot és számszerű adatokat csatolt, továbbá a hiteles források pontos felsorolását. A térképek 3 860 000 statisztikai adatot tartalmaztak, amihez nemcsak tíz ország hivatalos statisztikai kiadványait kellett beszerezni és feldolgozni – Albániáról és Törökországról nem gyűjtöttek adatokat –, hanem részletes, községekig lebontott térképeket, helységnévtárakat is, és ezekből méretarányban és vetületben egységesített térképeket szerkeszteni. Az alig öt év munkájával összeállított atlasz utolsó színes lapja 1945. március 15-én került ki a gépből Balatonfüreden, az Intézet kitelepítési helyén. Éppen idejében, mert március 25-én megjelentek a szovjet csapatok.

Az atlaszt a háborús viszonyok miatt nem sikerült az eredeti terveknek megfelelően befejezni. Az addigi többéves munka eredményét a kéziratok megsemmisülésének veszélye fenyegette. Ezért határozta el Rónai András az addig elkészült lapoknak szinte házi körülmények között történő ideiglenes kinyomtatását és ezekből a lapokból néhány összefűzött példány elkészítését. Ennek megfelelően a címlap hátoldalán az alábbi megjegyzés olvasható: „BIZALMAS KÉZIRAT. Utánnyomás, terjesztés, ismertetés tilos. Házi Rotaprint nyomás.”

Előbb a magyar változat jelent meg 134 térképpel, a magyarázó szöveggel együtt 334 oldalon, az előszó dátuma: 1945. január 3. A kibővített angol változat 171 térképlapot tartalmazott, a szöveggel együtt 367 oldalon.

Ismereteink szerint kb. 80 bekötött példány készült el, de mint Rónai András *Térképezett történelem* című könyvében is olvasható, ezek egy része a szovjet csapatok bevonulásakor, illetve

Teleki Pál

az ötvenes években eltűnt vagy megsemmisült, így az eredeti mű ma már legfeljebb csak néhány könyvtárban hozzáférhető.

A mű általános atlasznak készült, az abban az időben népszerű nemzeti atlaszok (finn, német) mintájára. A lényeges különbséget az jelentette, hogy nem belső oktatási, közigazgatási célokat szolgált, hanem összeállította az egymás mellett élő államok legfontosabb viszonyait. A szerkesztés nehézségeire mutat, hogy a térképlapokon szereplő tíz országban 22 nemzetiség élt jelentős számban és kétszer annyi sórványban.

A tartalom fő fejezetei a következők voltak: I. A terület helye a kontinensen – II. Földtan (talaj, növényzet) – III. Éghajlat, meteorológia – IV. Terület, népesség, közigazgatási beosztás, népmozgalom – V. Gazdaság (mezőgazdaság, ipar) – VI. Közlekedés – VII. Külkereskedelem – VIII. Országhatár-változások.

Hogy az atlasz jelentőségét, az elődeink által elvégzett munka nagyságát kellően értékelni tudjuk, álljon itt néhány számadat az angol változat térképeinek tartalom szerinti megoszlásáról, illetve a térképek készítéséhez felhasznált adatok számáról:

földrajz és geológia	14 térkép	140 000 adat
éghajlat	20 térkép	60 000 adat
népesség, kisebbségek	60 térkép	1 900 000 adat
mezőgazdaság	42 térkép	1 400 000 adat
bányászat, ipar	6 térkép	40 000 adat
kereskedelem, közlekedés	22 térkép	300 000 adat
egyéb	6 térkép	20 000 adat

Az atlasz lapjai a két világháború közötti békeidőszak legmegbízhatóbb és a leginkább normális állapotot mutató adatai alapján készültek. A területre, népességre, népsűrűsége, nemzeti és vallási tagozódásra, foglalkozási megoszlásra vonatkozó adatok általában az 1930 körüli népszámlálások hivatalos adatait tükrözik; a népmozgalomról, születésről, halálozásról és szaporodásról, továbbá a mezőgazdasági termelésről szóló térképek több év adatainak átlagát tüntetik fel, általában az 1925–1935 közötti időszakról. A források minden esetben hivatalos statisztikák.

Az atlasz célja, hogy Európában e központi elhelyezésű és mind politikai, mind etnikai és gazdasági szempontból egyaránt igen bonyolult képet mutató tájat a földrajz és a statisztika vizsgálati módszereivel tárgyilagosan és politikai határookra tekintet nélkül bemutassa.

„A helyes tájékoztatást szolgálja, hogy az adatokat nem államterületek szerint ábrázoljuk, hanem a lehető legkisebb terület egységek: járások, vagy ahol ilyen részletes adatközlés nincs, megyék, illetve tartományok szerint.

A járasterületeket némely lapon igyekeztünk természetes határok, vagy összetartozás szerint egybefoglalni és evégből területünket 47 kisebb, gazdasági viszonyaiban többé-kevésbé egyöntetű tájra osztottuk. E kicsiny részeket néhol földrajzi, gazdasági és történelmi összefüggést mutató 11 nagyobb tájban csoportosítjuk.” – írja Rónai András.

Mindazok a statisztikai adatgyűjtések és feldolgozások, amelyek e területről országos adatokat közölnek, a változó politikai határok miatt, továbbá a politikai határoknak a természetes földrajzi határokkal és a gazdasági tájhatárokkal való egybe nem esése miatt, nem tudnak megbízható tájékoztatást adni e terület – a Kárpát régió – viszonyairól.

Nehéz országosan feldolgozott adatokból helyes következtetéseket levonni azért is, mert az adatok országoként nem mindig ugyanarra az időpontra vonatkoznak és legtöbbször eltérő módszerekkel vették fel. Az atlasz a különbségeket igyekezett a minimálisra redukálni.

A munka talán legnagyobb nehézsége és érdeme, hogy tíz olyan ország területének vagy területrészeinek viszonyairól ad egységes és komoly kritikán át megszürt tájékoztatást, amelyeknek: statisztikai anyaga teljes részletességgel világnyelveken nem jelenik meg, egymástól eltérő adatfelvételi módszereket használnak, más időpontokban tartják legfontosabb összeírásait és egymással sem politikai, sem tudományos téren nem tartanak fenn szoros kapcsolatokat; hivatalaik, tudományos szerveik, intézeteik egymással való nemzetközi adatszerje, sőt kiadványcserje is igen hiányos.

Az egykori és az aktuális problémákat ismerve felmerül a többértelmű kérdés: Hol van Közép-Európa helye a kontinensen? A kérdésre természetföldrajzi és politikai (történeti-) földrajzi oldalról is válaszolhatunk. Az atlasz mindkettőt megteszi. Nézzük az elsőt:

Az európai kontinens közepe a Kárpát-medence és annak környéke.

Az eurázsiai nagy szárazföldnek félszigetszerűen elkeskenyedő európai részén a félszigetekkel, beltengerekkel, öblökkel igen erősen tagolt peremek között ez a terület a leginkább kontinentális helyzetű.

A Fekete-tenger és a Balti-tenger között húzható legrövidebb vonulattól nyugatra terül el az a Belső-Európa, amely történelmi fejlődésében, művelődésében, gazdálkodásában és társadalmi szerkezetében mindig erősen elkülönült a félig ázsiaiak számító orosz vidékektől. Ebben a Belső-Európában a tengerektől legtávolabb eső terület a Kárpát-medence. A peremektől, szélektől legtávolabb eső pontot, tehát a száraz terület középpontját a koralakban futó Kárpátok hegyláncaitól közrefogott medencében találjuk.

A Kárpát-medence és környéke nemcsak mértani középhelyet foglalt el Belső-Európa kontinensén, hanem szerkezetileg is olyan különleges egyéni tájegyüttes, amely Európa tipikus tájainak érintkezési vonalában fekszik.

Földrajzi szempontból ez Európa közepe. Távol minden határos tengertől, itt van a kontinenst felépítő három nagy szerkezeti táj találkozója; a kelet-európai ősi pajzs, a nyugat-európai idős hegységrendszerek maradványai és a fiatal lánchegységek itt fonódnak össze. A nyugat-európai óceáni klíma, a kelet-európai száraz sztyeppklíma és a déli mediterrán klíma hatásterületei itt ütköznek egymással. Mint ahogy a kontinensen megtelepedett három nagy nyelvcsalád is itt szomszédol a közbeszorult kisebbekkel. Az emberi életre oly fontos klímazónák, növényzeti övek elhelyezkedése, valamint a vízhálózat és a természetes közlekedési irányok kialakulása tekintetében is egyrészt ütközőpont, találkozóhely, másrészt az európai táj-típusokkal leginkább harmonizáló tájegyüttes.

E földrajzi viszonyok hatása a kárpát-medencei és környező területek politikai és gazdasági fejlődésén is kimutatható. Kimutatható a betelepültség mértékén, a népsűrűségi képen, a városok és falvak megoszlásában, a fajták, nyelvek, nemzetiségek, vallások, műveltség elterjedésében, a népesség szaporodásának ütemében, a mezőgazdasági termelés színvonalában, a termésközpontokban, a művelési módokban, az iparosodás fokában. Mind e téren átmenetet, keveredést, egymásra hatást mutat ez a terület a nyugat- és kelet-, észak- és dél-európai részek között.

Az újabb földrajzi és politikai irodalom erre a területre mégsem Közép-Európa elnevezést, hanem Kelet-Közép-Európa, Délkelet-Európa és egyéb neveket használja. Közép-Európa nevet a német irodalom a német nyelvterületnek adja, holott ennek jelentős része Európa nyugati és északi peremvidékein terül el, – bár egy másik elég jelentős része belenyúlik a közép-európai térbe.

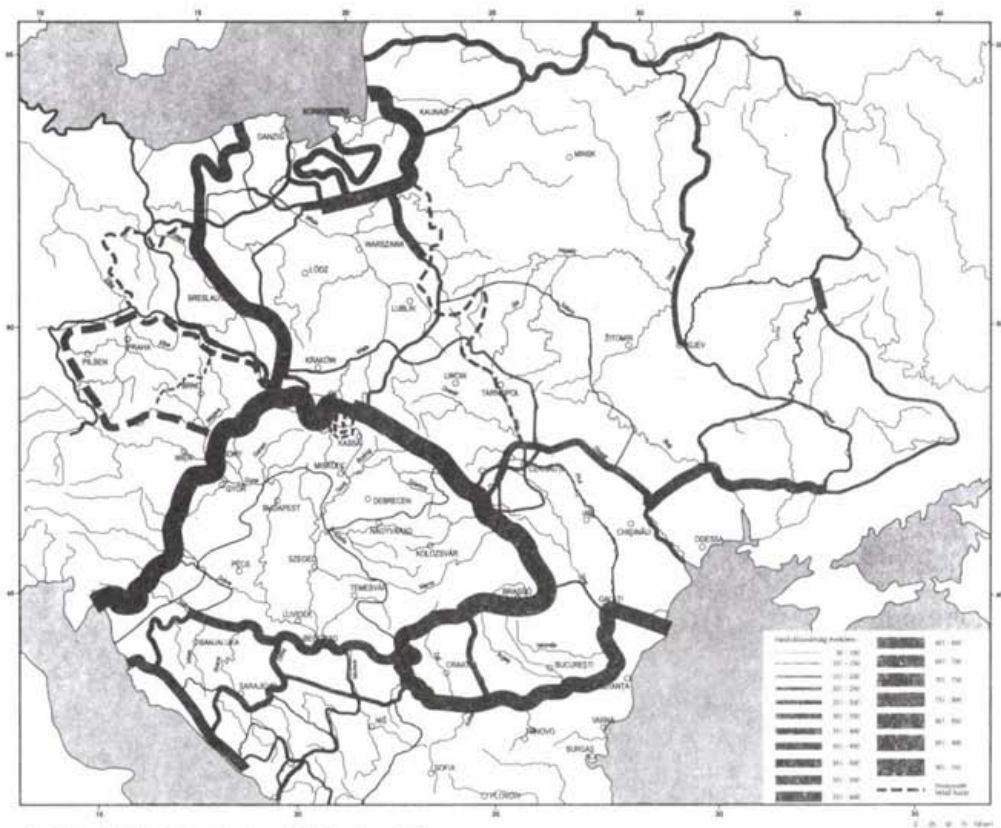
E hibás elnevezésnek elsősorban történelmi okai vannak. A XVI. és XVII. században ugyanis Belső-Európa politikai határa az Ázsiából és Afrikából benyomuló oszmán birodalom terjeszkedésének következtében a Kárpát-medencére toldott el, úgyhogy ez a terület és a környező részek is Belső-Európának politikailag a szélére kerültek. A középkorban azonban politikailag is központi helyet foglalt el a Kárpát-medence és környéke az európai államterületek között, és az újabb fejlődés szemmel láthatóan visszaadja e területnek központi jellegét. És itt már benne vagyunk az atlasz politikai (történeti) földrajz oldalról adott válaszaiban.

Két témát – az atlasz két lapját – szeretném itt bemutatni:

- az államhatárok tartóssága Közép-Európában és
- a jelentősebb birodalmak területi fejlődése Közép-Európában és a környező területeken.

Tudom, a Kárpát régió országainak soknyelvű, egymással összefonódó, gyakran összekaszódó történelmü területén már maga a téma felvetése is politikai indulatokat válthat ki. De a történelmet nem lehet megváltoztatni!

Néhány éve olvastam egy – a régió országainak múltját kitűnően ismerő kutatóval készült – beszélgetésben, hogy a közép-európai magatartásnak két meghatározó vonása van. Az egyik, hogy számunkra a történelem nem múlt, hanem jelen. Mi a történelemben élünk, ezért ez igen komolyan befolyásolja itt az egész látás- és érzésvilágot.

Az államhatárok tartóssága Közép-Európában

Jóformán nem is volt más a birtokunkban, csak a múlt.

A másik közép-európai sajátosság az iróniára való készség. Másképp, mint iróniával nem is élhettük volna túl mindazt, ami itt történik.

Nem csoda, hisz voltunk már a török hódításnak, a Habsburg egyesítésnek, német birodalmi rendszernek, szovjet integrációnak tagjai, s ezek nem sikerültek annyira, hogy iróniánknak ne lenne ma is létjogosultsága. És figyelve a régióban zajló politikai eseményeket – hozzáteszem – még lesz is szükség iróniára

Államhatárok tartóssága Közép-Európában

Közép-Európa területén igazolódik a tétel, hogy a természetes akadályvonalaknak, a földrajzi határoknak az államterületek fejlődésére és a politikai határok alakulására igen jelentős hatásuk van. Azokon a területeken, amelyeket a hódító, felfedező ember újonnan szerzett meg (Amerika, Ausztrália), és amelyeknek gazdasági kultúráját teljesen átalakította, lakóit kiirtotta, vagy jelentéktelen kisebbségbe szorította vissza, lehet az államterületeket a domborzati, vízrajzi és növényzeti viszonyokra való tekintet nélkül kialakítani és a közigazgatást is szabályos geometriai idomok szerint berendezni.

Európában az élet ezer esztendő óta rengeteg szállal, elszakíthatatlanul belegyökerezett a területbe, hozzásimult a tájakhoz és természetes keretekbe tömörül. Igaz, hogy nincs még egy kontinens, ahol annyi jól zárt, természetes keret segítené az embert szervezkedő munkájában, mint Európában.

A politikai és gazdasági élet számára természetes határu azok a területrészek szolgálnak, amelyek megtelepülésre nem alkalmasak, nehezen járhatók és értéktelenek vagy viszonylag kevés értékűek. Tehát nem a hegyvidékek, a tengerek, vagy a nagy folyók a természetes hatá-

rok, hanem ezek vagy más térszíni alakulatok akkor, ha a fenti tulajdonságokkal rendelkeznek.

A hegyek közül a megszakíthatatlan és többsoros láncolatokban húzódnak, főleg a sűrű erdők borítják őket, nincs sok és jó átjárójuk és bányakincsekben szegények. A folyók, ha partjaikat széles, járhatatlan és haszontalan árterületek kísérik és a települések messze költöznek a folyó partjáról. A tengerek, ha tagozatlan, rossz partjuk van. Sík vidékeken főleg mocsárterületek és összefüggő hosszabb zónában nyúló zárt erdőségek válnak a települések és utak természetes akadályává és ezzel jó határokká.

Közép-Európában azóta, hogy a népvándorlások kora után szilárd államokba rendeződött a terület, a Kárpátok ívén futó országhatár bizonyult legtartósabbnak. Ehhez hasonló tartós határt egész Európában csak a Pireneusok hegyvidéke alkotott Spanyolország és Franciaország között. A Kárpátok hegyláncait messze elkerülik a települések, a legtöbbször több sorban futó vonulatot sűrű erdők borítják. Bányakincsekben a hegyvidék általában szegény. A Kárpátok jó határai az Alpok keleti nyúlványaival és a Dinári-hegyvidékkel kapcsolódva egy elég nagy és egymást kiegészítő részekből álló tájegyüttést ölelnek körül.

A jó határokon kívül ez is és a nagy energiájú kitűnő központ is elősegítette a magyar államterület egységét és maradandóságát.

A német-lengyel határ az Odera medencéjének szélén, a Mazuri-tóhátság és az Al-Duna vonala bizonyultak még tartós határoknak Közép-Európában. A lengyel-német határon sok volt az apró ide-oda tolodás. A Mazuri-tóhátság jobb természetes gát, az Al-Duna vonalát pedig a Bolgár-tábla és a román Havasalföld között széles öntésterület kíséri, és ez teszi kitűnő földrajzi határrá.

A Balkán-félszigeten Dalmácia áthághatatlan és lakatlan helységhatárai, valamint a Száva folyó mocsaras, vizenyős partjai bizonyultak jó elválasztó vonalnak.

A Cseh- és Morva-medencék hegységhatárai bányakincsekben gazdagok, sűrű népesség lakja be őket, ezért nem a legjobb határok. Önálló országterületnek elég kicsi is a medence, amelyet közrefognak. A Német birodalomban, majd Ausztriában, mint belső határok azonban jól érvényesültek.

A Fekete-tenger körüli száraz sztyeppöv a lovasnépek országútja volt a népvándorlások kora után is, jó ezer esztendőn át. Ezért itt észak-déli irányban a határok nem tudtak megmaradni.

Jelentősebb birodalmak területi fejlődése Közép-Európában és a környező területeken

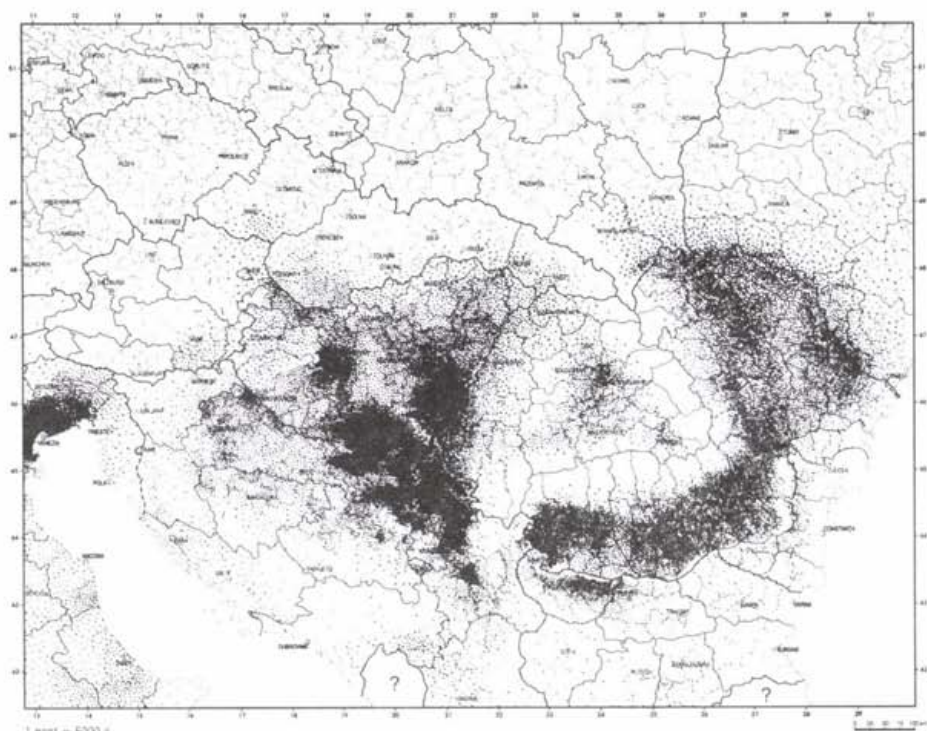
Közép-Európa politikai szempontból is ütközőterület, ahol a nyugati, keleti és déli hatalmi szférák találkoztak.

A terület központi nagy medencéjében a magyar állam alakult ki a X. században, és megmaradt ott a mai napig. Területe olyan állandóságot mutatott ez idő alatt, mint egyetlen más államé sem ilyen hosszú ideig Európában.

A Kárpátok láncait huzamosabb időre a magyar királyság területe nem lépte át, bár befolyását néha messze azon túl is érvényesítette észak, kelet és dél felé. Délen a határ a Dinári-hegyvidéken húzódott, kb. a Kárpát-medence felé tartó folyók forrásterületén.

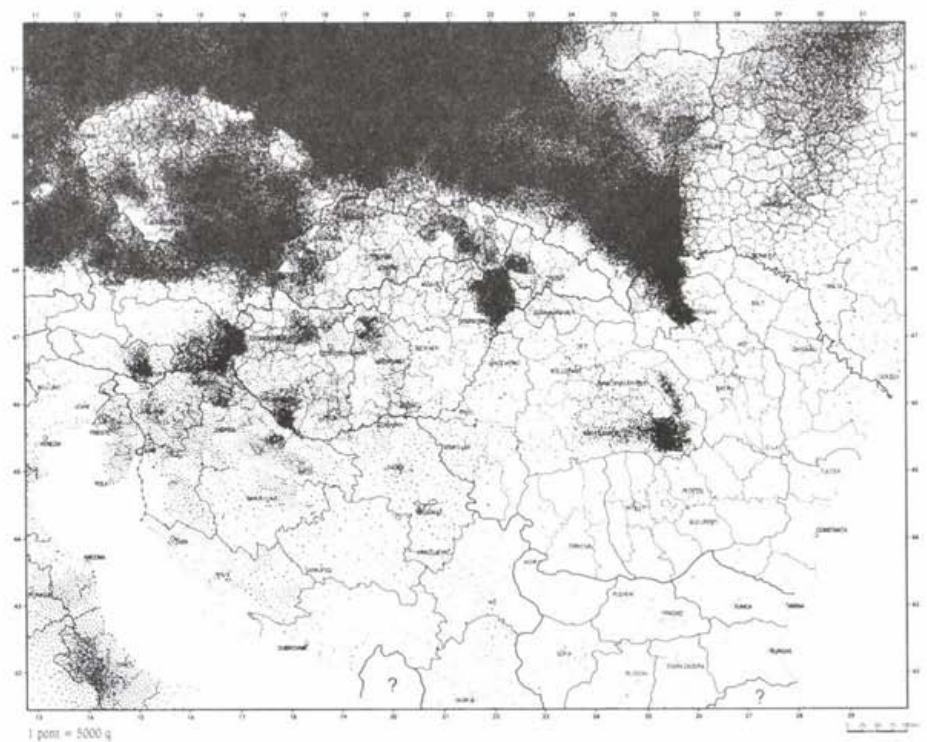
Csak a Morava folyó vidéke nem tartozott egészében hosszabb ideig a királysághoz. Idegen hatalom csak egy ízben tartotta huzamosabb ideig birtokában a Kárpát-medence egy részét. A török birodalom volt ez a XVI. és XVII. században. A törökök visszaszorítása után Magyarország újra visszanyerte régi alakját. A Kárpát-medence peremein a népvándorlások utáni államok kialakulása óta mindig jelen volt legalább két nagyhatalom.

A X–XIII. században nyugaton a Német-római, délen a Bizánci Birodalom voltak Magyarország nagyhatalmi állású szomszédai. Bizánc lehanyatlása után az oszmán-török birodalom jelent meg a Balkánon, és hamarosan kiterjesztette határait a Kárpát-medencéig. Itt közel 200 évig nem tudott továbblépni, végül a XVI. században benyomult a magyar Alföldre és a Dunántúlra. Ebben az időben a német birodalomnak lassan elkülönülő keleti fele, Ausztria jelentette a nyugati nagyhatalmat. A török birodaloméval közel egy időben indult meg keleten az orosz birodalom terjeszkedése.

Kukoricatermelés (1926–1936. évek átlagában, 1 pont=5000 q)

Burgonyatermelés

Lengyelország felszámolása után három nagyhatalom csoportosult a Kárpát-medence körül: Ausztria, Oroszország, Törökország.

A magyar állam mellett a lengyel királyság játszott még ütközőterület szerepet a keleti és nyugati hatalmak között. Ennek az államnak azonban nem voltak természetes határai és természetesen összetartozó területei. Határai ezért állandóan változtak, területe igen nagy szélességek között növekedett vagy zsugorodott. Végül a XVIII. század végén a szomszédos nagyhatalmak (Poroszország, Ausztria, Oroszország) teljesen felosztották maguk között. Tizenegy évszázad távlatában területünk középső nagy kamrájában a Kárpát-medence magyar állama jelenti a határait, területét legjobban tartó szolid, szilárd magot.

A Kárpát-medence területe, amely a magyar államalapítás óta jó hétszáz éven keresztül egyetlen ország politikai szervezetébe tartozott, – és csak az oszmán birodalom terjeszkedése során szakadt három részre, majd létezett megfelelően, hogy a XIX. század közepén újra összetartozó nagy tájként, egyetlen politikai testté egyesüljön – 1920-ban öt részre szakadt. A központi területtől elhatárolt részei egyikéből sem lett önálló állam: a Kárpát-medencén túli területekhez csatolták őket. A felosztás 23,4 millió lakost érintett...

300 ezer került Ausztriához; 3,5 millió Csehszlovákiához; 5,3 millió Romániához; 4,1 millió Jugoszláviához, – ahová Horvát-Szlávon ország is került 2,6 millió lakossal. Magyarországnak az összmagyarság alig kétharmada, 93 ezer km²-en, 7,6 millió lakosa maradt.

Összegzés

Munkánknak – a digitális faksimile kiadásnak – pillanatnyi aktualitást ad az a körülmény, hogy Közép-Európa területe jelenleg politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás lázas vajúdásán megy keresztül.

Az I. világháború után Közép-Európában erőteljes politikai átrendezést hajtottak végre. Az átrendezésnek a vezérlő gondolata a nemzeti elv érvényesítése volt az államterületek kijelölésénél. Ennek az elvnek a tiszta keresztülvitele nem sikerült, amiből sokfelé nagyfokú elégedetlenség származott.

Még súlyosabb baj volt az, hogy az új politikai határok igen sokszor súlyos ellentétbe kerültek a gazdasági érdekekkel és összefüggésekkel.

Mi változott háromnegyed évszázad alatt?

A napjainkra érvényes értékelést nemcsak a politikai, hanem a földrajzi és gazdasági viszonyok figyelembevételével kell megejteni. Ehhez azonban szükséges, hogy áttekintésünk legyen – a határoktól függetlenül – az egész, problémáiban összetartozó terület politikai, népességi és gazdasági viszonyai felett.

Szükségünk van a történelmi viszonyok ismeretére is, mert ezekben is tükröződnek a földrajzi erők, s a számoktól és mennyiségektől sokszor független szellemi és anyagi energiák. De munkánk nem csak a napi politikai együttműködés, az új rendezés aktuális feladatainak megoldásához kíván segítségül szolgálni.

Még mindig érvényes gyakorlati használhatósága mellett elsősorban a földrajzoktatásnak, a táj- és népismeretnek, a gazdasági oktatásnak kívántuk jó segédeszközt teremteni.

Dr. Klinghammer István